

Народна артистка України **Наталя Наум** належить до провідних акторів українського кіно. Її ім'я поруч з такими, як Іван Миколайчук, Борислав Брондуков, Костянтин Степанков, Федір Стригун, Михайло Голубович, Богдан Ступка, Лариса Кадочникова, Антоніна Лефтії. З багатьма із них вона знімалась. Почавши свою акторську кар'єру з благословення Амвросія Бучми у фільмі «Земля» за О.Кобилянською, вона знялась майже у 50 фільмах, пропонуючи глядачам здебільшого скромних, працьовитих українських жінок, тих людей, на яких тримається земля. Їй випало зіграти в одному із найпопулярніших українських фільмів «За двома зайцями», і саме за роль Галі минулого року вона разом з іншими авторами фільму була нагороджена Державною премією України імені О.Довженка. Знаменно, що ще за свого життя Олександр Петрович благословив її на роль у фільмі «Поема про море», який він готувався знімати. А запросив її на ці проби майбутній режисер Володимир Денисенко, з яким вона невдовзі побралась...

Дарунки долі

Наталя Наум

49

«Потяг до навчання був дивовижний...»

— *Наталю Михайлівно, ви свідомо обрали акторську професію?*

— Ну що ви? Ні! Я була тринадцятою дитиною в нашій родині. Село Старий Мізунь на Прикарпатті. Ми дуже бідували, в живих залишилось восьмеро дітей. Але пригадую свої ігри — ще зовсім маленькою я гралась тряп'яними ляльками: топила їх у струмку, а потім голосила. І кричала так голосно, що, вперше почувши, люди позбігались, гадаючи, якесь лихо трапилось. А коли й наступного разу я так гралася, то вже не звертали уваги: «А, то Наумова мала голосить...»

Батько помер від голоду — у нас була повінь, і все вимокло, ми голодували, їли траву. Мати недовго його пережила. І коли в 1944 році наше село звільнили від німецької окупації, мене забрали в дитячий будинок.

1946 року я вперше побачила виставу. До Калуша, де був наш дитбудинок, приїхала театральна трупа, ставили, здається, «Сватання на Гончарівці». Це мене так вразило, що я не хотіла виходити із залу, мене витягували з-під лавки — я б там і ночувала. Невдовзі я побачила фільм — не пригадую назви, щось про балерину. Я буквально захворіла. Коли нас водили до школи, я крадькома вилазила у вікно, тікала зі школи і ходила на пальцях. Мало не збожеволіла, просто не знали, що зі мною робити. І мене повезли до Києва в інтернат для обдарованих дітей. Мені вже було 13 років, і приймати в балетну школу пізно. Пам'ятаю, що мені навіть запропонували на драматичний відділ, але я не погодилась: «Або я буду балериною, або ніким...»

Скінчилося тим, що мене звідти відправили в ремісниче училище для сиріт у Чернівці. Так, як ставились тоді до дітей, — це унікально з погляду гуманності. Страшні, голодні часи, а ми були нагодовані, одягнуті, нас вчили по-серйозному. Училище швейне, там працювали місцеві майстри. А Чернівецький театр шефствував над цим училищем. І почалась художня самодіяльність: я читала на всіляких конкурсах, олімпіадах, одержувала безкінечні грамоти. Ви питаєте, чи хотіла я бути артисткою? Тоді я дивилась на своє кругленьке личко... Та й взагалі я тоді ще не усвідомлювала, що це таке.

Але потяг до навчання у мене був з дитинства. Будучи в училищі, я пішла у вечірню школу, хоча ми не повинні були туди ходити. Коли я скінчила вечірню школу й ремісниче училище, мене направили на швейну фабрику. У мене ця робота виходила, тому що в Карпатах здавна займаються рукоділлям — і в мене теж був великий хист щось руками робити. Пам'ятаю, мені довірили пошити костюм начальнику обласного управління трудових резервів. А я ж дівча!

Життя насичене було. Якось Раїса Борисівна Раїсова — вже літня актриса Чернівецького театру, зустрівши мене, каже:

— А ти не хочеш поспробуватись у театр, у допоміжний склад? (У цьому театрі через допоміжний склад, це навіть не студія — пройшов Дмитро Гнатюк, Іван Миколайчук).

— Та хто мене візьме!

— А ти приходь...

Я на прослуховуванні читала «Пісню про Сокола» Горького, а співала «Дивлюсь я на небо». Боже!

Але мене взяли — абсолютно і беззастережно. І тут же я грала хлопчика на сцені у виставі «Мачуха». Так сталося, що я сама не вибирала цю професію. Та підсвідомо потяг був...

«Де ви знайшли це дитя природи?!»

Коли я працювала у Чернівецькому театрі, мені почали давати значні ролі. Багато я там зіграла, але сильний потяг до навчання й надалі не минав. Особливо чітко я усвідомила, що повинна вчитися далі, коли до нас в театр приїхала випускниця театрального інституту Валентина Зимня. «Вона така навчена, — думала я, — А я ще нічого не вмію». Я поставила собі за мету закінчити театральний. При тому, що мені ніхто навіть картоплиною не допоміг...

Я заочно вступаю в культосвітнє училище: на заочному навчатися чотири роки, на стаціонарі — три. Я провчилася два і перевелася на стаціонар, щоб скоріше закінчити. Скажу, що до мене люди завжди добре ставились, і тут, в цьому училищі, також добрі люди допомогли перевестись. Я одержала диплом з відзнакою, який давав можливість вступати до інституту без іспитів. В театрі мене відмовляли: «Навіщо тобі цей інститут, ти гратимеш у нас всі ролі!» Вже коли я йшла з театру, мене призначили на Луїзу в «Підступності і любові». Це ж така роль!

А до цього я вже знялася в «Землі» за Ольгою Кобилянською (режисер О.Швачко). Амвросій Максиміліанович Бучма був художнім керівником фільму. У кожного, як-то кажуть, своя планида... Мене привезли до Києва на проби. Пробував Олесь Филімонович. Моє щастя — я не розуміла, що таке камера, і вона для мене не існувала з самого початку. Вже значно пізніше мені розповів оператор Слуцький перед від'їздом за кордон, як тоді все відбувалось. Коли Швачко показував кіно-проби Бучмі, мене не показав. А Бучма йому:

— Це все?

— Ні, там ще є, але не варте уваги.

— А ви покажіть усе.

І побачивши мене, Бучма:

— Де ви взяли таке дивовижне, великооке чудо природи? Тільки оця буде Парасенькою.

Вступивши до театрального і поселившись в гуртожитку на Сталінці, я почала ходити в театри. Пішла на виставу в театр імені Франка. В антракті мене покликала дружина Бучми.

— Амвросій Максиміліанович, на жаль, зараз в Кремлівській лікарні. Але коли знімали фільм, він чув, що ви хочете вступати до інституту. Він, телефонуючи мені, попросив дізнатися, чи вас прийняли. Якщо не прийняли, він дасть телеграму...

Це ж треба! В лікарні він пам'ятав про мене. І через якихось два місяці він помирає. І коли в холі театру імені Франка було прощання з ним, я думала, що в мене серце розірветься...

Мені дуже поталанило — я потрапила на курс до М.Верхацького. Він був для мене як батько. Добра людина, але він не міг, я тепер це розумію, розповісти нам про Леся Курбаса і його школу, адже він побував як учень Курбаса у засланні. Тож не міг бути відвертим.

«Для мене писалась роль Шури в «Баладі про солдата»...

Почали мене запрошувати в кіно. А театральний інститут тоді не дозволяв зніматися. Мене агітували їхати вчитися у ВДІК. Вже і фотографії мені хтось зробив, але я побоялася: «Та куди, в Москву? Там холодно...» І не поїхала.

Ну, а тут доля подарувала ще таке. Володимир Терентійович закінчував кінопрактику в Довженка. Олександр Петрович, звичайно, дивився «Землю» Швачка і попросив Володю Денисенка, щоб він мене розшукав для «Поеми про море» — йому потрібне дитя від землі. І я пам'ятаю, сиділа в перерві, і до мене підходить кремезний, на вигляд старший за інших студентів, хлопець і запитує: — Ви Наталка Наум? Я — Володимир Денисенко. Олександр Петрович знімав фільм, і він вами зацікавився.

А я навіть не знала тоді, хто такий Довженко. Та й звідки б я знала! І от через місяць після того ми одружилися з Володимиром Терентійовичем. Це доля. Вірте-не вірте... Я тоді була на другому курсі. Олександр Петрович приїхав до Києва, і Володя мене повів до нього, а зупинився він у своєї сестри Поліни Петрівни на вулиці Горького. Квартира була темнувата, Олександр Петрович сидів поодаль, якраз з вікна на нього падало світло. Я не пам'ятаю, що він говорив. Мені здавалось, що він сидить на троні, вище, ніж ми. Гордо поставлена голова, обличчя — я пам'ятаю цей образ.

Потім мене викликали до Москви. Пробували — я грала сцену з партнером, десь у лузі, була тиша, я своєму партнеру кажу: я так тебе люблю, щочують небо, земля, зорі... Епізод закінчується тим, що їх покриває море, бо тоді ж Каховське море мало з'явитися... Зняли, мені ніхто нічого, Олександр Петрович підкликає мого партнера, робить якісь зауваження. «Ну, от і все, — подумалось,

— якщо я не варта уваги...» Та коли я виходила з павільйону, Олександр Петрович обняв мене за плечі:

— Наталочко, я дуже хочу з тобою поговорити, але зараз я кепсько себе почуваю. І через півгодини маю бути в Комітеті, бо мало грошей на фільм дають.

Я повернулася до Києва, одержали ми листа від нього: «Переглянули проби. Наталка справила хороше враження на групу і на мене особисто. І коли буде затверджено кошторис, ми її викличемо». А місяців через два його не стало.

Уже згодом, коли Юлія Іполітівна Солнцева почала знімати «Поему про море», вона викликала мене, завела в кабінет, закрила на ключ двері:

— Наташенька, я повинна вам сказати. Я не имею права этого не сказать. Александр Петрович велел — если не найдем лучшую актрису на Катерину, чем Кириенко, чтобы брать вас. Как вы считаете?

— Юліє Іполітівно! Я з дорогою душею, але ж зовні я простушка, я не знаю...

— Я тоже так думаю. Но знайте, ваша судьба — это я. Это мой долг перед Александром Петровичем. Я в цьому фільмі грала Олесю.

Як бачите, акторська доля в мене щаслива. У мене дуже багато було пропозицій. На мене ж Григорій Чухрай писав роль Шури у «Баладі про солдата»...

Тут така історія. Вже коли був написаний сценарій, Чухрай дав мені його прочитати, але щось довго не починали знімати. Потім він ще потрапив у аварію. Коли ж почали знімати в серпні 1958, він мене викликає, а я вагітна на восьмому місяці. Я попросила відстрочку, мовляв, я приїду через два тижні. Іду в родильний будинок народжувати, побула там день, і мене звідти вигнали. Чухрай телефонує:

— Наташо, що ж таке? У мене пропадає натура. В чому справа?

— Я народжу і приїду...

Він замовк. Це було щось! Що ж, виходу не було — він знайшов Жанну Прохоренко.

Багато було пропозицій, та доводилось і відмовлятися, я дорожила інститутом. Але не шкодую, значить — доля така.

— І що пам'ятаєте найбільше з тих перших ролей?

— 1956 року я вперше знялась з Олегом Борисовим у фільмі «Головний проспект» (режисер Л. Естрін). Ми там грали закоханих. А вдруге з ним грала у Віктора Іванова «За двома зайцями» (1961). Я знялась майже у 50 фільмах — не так і багато...

— Найбільш інтенсивний творчий період був тоді — наприкінці 50-х — на початку 60-х?

— Ні, я регулярно знімалась. 1958 року закінчила інститут — були чудові дипломні роботи: я грала донну Анну в «Камінному господарі», Маврушу у «Смерті Тарелкіна». В кіно знялась у фільмі «Олекса Довбуш», де грала Марічку — кохану Довбуша. Ця роль була для мене природна й натуральна, не запозичена...

«Я не вмію користуватися своїм акторством...»

— Хто з режисерів найбільше запам'ятався як особистість, як митець?

— Інтелектуальний багаж мені дав Володимир Денисенко — дуже багата творча особистість. З усіма режисерами у мене був гарний людський і професійний контакт. Кожен з них був цікавою людиною. Боже! Неначе це було вчора. А сьогодні я бабуса, маю четверо внуків, двоє в Сашка, двоє в Тараса. (Несподівано). Я непопулярна. Про мене немає що писати.

— Ну що ви!

— У мене є такий недолік — я його усвідомлюю, але нічого вдіяти не можу. Я не вмію користуватися

своїм акторством і бути в житті артисткою. Це дуже погано. Та нехай, Бог з ним.

— Комедію «За двома зайцями» дуже часто показують по телебаченню, біля Андріївської церкви в Києві навіть скульптурна група персонажів цього фільму з'явилася. Розкажіть про партнерів, з якими ви там знімалися.

— З Олегом Борисовим я знімалась не раз, у нас були добрі людські контакти. Він дотепний, виділявся серед нашої акторської братії. Сказати, щоб Олег був дуже компанійський, щоб розтрачувався, не можна. Це свідчить про його серйозність, своєрідність, професійність, обдарованість... (задумавшись) наче всі вони є... Після смерті Володі я не можу бути на похоронах... У Льоні Бикова я знялась у фільмі «Ати-бати, йшли солдати». Я дружила з Параджановим, він хотів мене брати на головну роль у фільмі «Українська рапсодія» — художня рада не затвердила.

— Нещодавно в Будинку кіно на відзначення пам'яті Володимира Денисенка показували його фільми, в тому числі «Романа і Франческу». Скажіть, чи знімали його в Італії?

— Коли зайшла мова про те, щоб поїхати до Італії — якщо не знімати, то бодай подивитися, не пустили — Денисенко був же репресований і йому до

кінця життя не дозволяли поїздок за кордон. Єдиний раз дозволили у В'єтнам (соціалістичний), хтось видно відмовився від путівки.

Так що фільм знімався в нас. І досить переконливо.

— *Неважко помітити, що на початку співпраці з вашим чоловіком ви не знімалися у нього в головних ролях.*

— Сімейність в кіно тоді якщо не заборонялась, то не заохочувалась.

— *А сценарій «Повість про жінку» Володимир Терентійовича написав спеціально для вас?*

— Я їздила на річницю свого ремісничого училища. Одна із моїх співучениць стала директором великого швейного об'єднання, гарне прізвище — Слабосильна. Я побувала в неї на роботі, побачила, як вона приймає людей, побувала в цехах, біля конвеєра. Після поїздки поділилась своїми враженнями з Володимиром Терентійовичем. У нього виникла ідея фільму «Повість про жінку». Про жінку, яка може робити все, навіть і не жіночу роботу. Знімали ми на острові Хортиця — а там саме археологи робили розкопки поховання заможної скіф'янки, у нас гарні стосунки були з археологами. Був вдалий задум поєднати в єдине ціле долю українки, історію України, роботу. Але скільки змушували викидати!

— *До кінця 60-х років ви грали дівчат, молодих жінок, а в 1971 році у фільмі «Білий птах з чорною ознакою» Юрія Іллєнка у вас вже вікова роль — матері багатодітної родини Дзвонарів. Різкий стрибок.*

— Думаю, ідея запросити мене на цю роль належала Івану Миколайчуку. Зрештою, в цьому фільмі мати, як ікона, — вона там не діє. Мені пробували класти грим. Але я не переносила косметики. Потім уже махнули рукою і знімали так, як є. У той же час ще був фільм «Жива вода» Григорія Кохана, дія теж у Карпатах, і я теж там знімалась. То був час цікавих особистостей, які підняли кіностудію імені Довженка... Я можу тільки подякувати долі та всім отим, з ким вона мене звела, і я мала можливість спілкуватися і працювати з такими людьми. Ми дружили з Миколайчуком, він звер-

■ Наталя Наум.

■ Іван Миколайчук і Наталя Наум у фільмі «Повість про жінку».

■ Микола Гринько, Наталя Наум у фільмі «Мовчать тільки статуї». Режисер Володимир Денисенко.

■ Наталя Наум у фільмі «Високий перевал». Режисер Володимир Денисенко. 1982.

■ Наталя Наум і Сергій Параджанов.

тався до мене не інакше, як «мамцю». І це було не показне, а духовне спілкування.

Після «Високого перевалу» я продовжувала зніматися, останні ролі — у «Вальдшнепах» О. Муратова, «Страчених світанках» Г. Кохана, у фільмах Олега Бійми, А. Шестопалова та інших режисерів студії «Укртелефільм». Але хто сьогодні знімається? Боляче за синів, вони талановиті, Сашко наприкінці 80-х зняв прекрасний дебют «Що записано в книгу життя», але далі знімати, як і багато його ровесників, не має змоги.

Ліричний відступ про Сергія Параджанова

23 березня 1965 я народила Тараса. Тоді ж квітів не було, отак як сьогодні. Лежала я в лікарні на першому поверсі. Поглянула у вікно — Боже! Сніп червоних троянд! Де він міг узяти такі троянди! Цього я ніколи не забуду...